

Kácsor Zsolt OLVASÓNAPLÓ

Rátok M

A Napút holokauszt emlékszámaról

A *Napút* folyóirat a lap XVIII. évfolyamának 5. számaként *Botlatókövek, emlékezők* alcímmel szentelt tematikus összeállítást a holokausztnak. A neves hazai és nemzetközi szerzőgárdát felvonultató emlékszáma egyik erénye, hogy a vészkorszak fölfoghatatlan emberi drámáját nem szűkítette le a magyar zsidóság katasztrófájára: a megemlékezés fényköre rávetül a magyar cigány áldozatokra is: e tárgyban javaslok elolvasni Nagy Gusztáv, Rostás-Farkas György, Szolnoki Csanya Zsolt és Choli Daróczi József verseit. A lapszám amúgy bőséges lírai terméséből szerintem Szócs Géza: „Albert Ervin megérkezik a haláltáborba”

című, két részből álló költeménye a legkiemelkedőbb és legemlékezetesebb. A költő ugyanis visszafelé írt sorokat illesztett be a versbe, amivel kettős hatást ér el: egyrészt ezzel a Tóra szövegét imitálja, másrészt a megfordított, kifordított, „kibelezett” verssorok fölfoghatók a szövegben konkrétan is jelölt áldozati áldozatok véreinek, a mű ritmusa pedig megfelel a vér lüktetésének. A mű második részében parádés angol-magyar nyelvű szójátékok vezetnek föl az utolsó sort, amely a verset jelzésértékűen látszólag befejezetlenül hagyja: „rátok m”. Ez a vég, igen, egy magában álló „m” betű. Ám ha hangosan olvassuk a verset, az angol-magyar szavak játéka folytán önkéntelenül, magunktól kimondjuk a le nem írt befejezést: rátok emlékezem. Nagyszerű alkotás, amelyben Szócs Géza a legjobb formáját hozza, műve az emlékszáma alighanem legjobb írása.

A tematikus összeállítás egyik különlegessége Mohácsi János: *A Dohány utcai seriff* című színpadi művének szövege, illetve annak keletkezéstörténete. Mint írja, egy kaposvári színészosztály számára állított össze emlékeztőredekereket, amelyeket kvázi spontán módon adtak elő, hiszen a diákok az előadások során újabb és újabb szövegeket kaptak

– így ők maguk is abban a pillanatban szembesültek a drámával, amikor a hallgatóság.

A lapszámból feltétlenül javaslok elolvasni Doncsev Toso: „Az egyedülálló bolgár magatartás – Kísérlet a holokauszt idején tanúsított bolgár magatartás magyarázatára” című esszéjét. Az írás hosszabb, eredeti változata *A hétköznapi erényekről* című kötetében jelent meg magyarul (*Napút*, 2016). A szerző arra keresi a magyarázatot, hogy Bulgáriában (amely, hadd jegyezzük meg, a hosszú török elnyomás miatt kevésbé volt polgárosultabb a magyar társadalomnál) miért menekülhettek meg a deportálásra és halálra ítélt

zsidók. Mint ismert, a második világháború idején a bolgár parlament is jogfosztással, diszkriminációval sújtotta a zsidó lakosságot, csakhogy (ellentétben például a magyar klérussal) a bolgár pravoszláv egyház vezetése kezdettől fogva nyilvánosan elítélte a zsidók kiközösítését, és keményen szembeszállt a hatalommal. Sikerült felrázni a közvéleményt, így az egyházi és társadalmi tiltakozás hatására III. Borisz cár 1943. márciusában még időben leállította a deportálást. A cári parancs ellenére Plovdivban 1943. március 10-én összereltek a zsidókat, hogy bevagonírozták őket, ám Kirill, a helyi metropolita közölte: ha elviszik a zsidókat, ő velük tart. Sőt: a pravoszláv egyház vezetői nem csak Plovdivban, hanem több más városban is tiltakoztak. A szerző többek között arra a következtetésre jut, hogy az Európában egyedülálló bolgár jelenség megértésében részben III. Borisz a kulcsfigura, aki felelősségteljes, a címéhez és rangjához méltó uralkodóként védte a koronája alá tartozó zsidókat. A másik magyarázat a bolgár ortodox egyház történetében rejlik, amely az elveszett nemzeti és vallási önállóság visszaszerzéséért folytatott harcában roppant presztízst és erkölcsi tekintélyt

vívott ki magának. Ráadásul nem feudális-arisztokratikus entitásként létezett a társadalom fölött állva, hanem szimbiózisban a néppel, s nem vállalva cinikosságot a németbarát kormányral. A harmadik magyarázat: az idegen elnyomottságban élő, emiatt a mindenkori hatalmat, az állami feljebbvalóság tekintélyét megvető bolgárok sorsközösséget éreztek a zsidókkal szemben, hiszen hasonló volt az életvitelük és mentalitásuk – nem különböztették meg a zsidókat, ennél fogva magát a zsidókérdést sem értették.

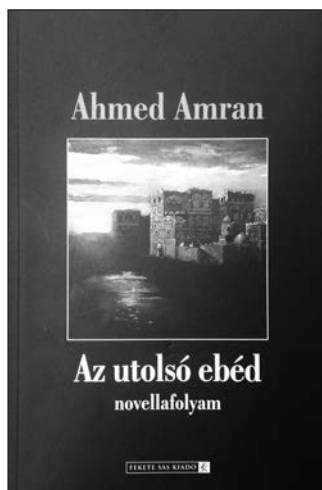
Az emlékszámából olvasásra javasolom Valachi Anna: „Azonosulás az agresszorral – a túlélés titka?” című írását is, amely Kertész Imre *Sorstalanság* című művének pszichoanalitikus olvasatát adja. Mint írja, a látgertapasztalatai alapján hamar

megvénült kamasz a passzív túrésnek álcázott, néma túlélési technikája révén többet megtudott a világ működéséről, mint azok a humanisták, akik hallomásból ismerték a holokausztot.

Hasonlóan kihagyhatatlan szöveg Rojkó Annamária remek tanulmánya Aschner Lipótról, a Tungsram izzógyár legendás vezetőjének életéről és megmeneküléséről. Ebből csak egy adalék: 1939-ben, amikor a második zsidótörvény 12 százalékban maximálta a vállalatoknál dolgozó zsidók arányát, Aschner Lipót brilliáns ötlettel mentette meg zsidó (vagy annak minősített) dolgozóit az elbocsátástól: munkafelvételt hirdetett, azaz nem zsidókkal növelte a gyár munkásainak létszámát, aminek következtében arányaiban csökkent a zsidó munkások száma.

A forrás íze

Amikor először olvastam Ahmed Amran egyik kisprózáját, azt hittem, fordításról van szó, hiszen a szöveg tökéletes magyarsággal íródott – csak hogy az írás alatt nem volt ott a fordító neve. Ezután arra a logikus következtetésre jutottam, hogy az arab nevű szerző nyilvánvalóan Magyarországon született és nevelkedett, elvégre egy külföldi ilyen magas színvonalon, ahogyan ő ír, nem tanulhat meg magyarul. De tévedtem. Az *Eső* című folyóirat közölt egy vele készített interjút¹, s ebből kiderült, hogy a Jemenben született, majd Szaúd-Arábiában tanult Amran 1987-ben, húsz évesen került Magyarországra, s akkor még egyetlen szót sem tudott a nyelvünkön. Olyannyira nem, hogy azt hitte, itt németül beszélnek az emberek. S hogy milyen volt az élet abban a faluban, ahonnan származik? „Nagyon kevesen tanultunk, hisz a gyerekek többsége a földeken dolgozott. Így aztán óriási értéket jelentett, ha valaki tudott írni-olvasni. A megélhetés forrásai korlátozottak voltak, ezért sok családból messzi vidéken vállaltak munkát a férfiak. S ha valaki elment szerencsét próbálni egy távoli kikötőbe vagy a szomszéd országba, előfordult, hogy csak évek múlva jött haza. Viszont a családdal tartotta a kapcsolatot, és ezt levelezéssel tudta megtenni. Levelet küldött valami utazóval, aki épp arra felé járt, az meg általában leadta egy közeli faluban, ahonnan aztán megint továbbították, vagy üzentek,

hogy kinek érkezett levele. De mert írni, olvasni az emberek többsége nem tudott, kellett valaki, aki papírra veti a beszámolóját, az üdvözlését, a kérdéseit, s ugyanígy a másik oldalon is, aki elolvassa a levelet, s válaszol is rá. A leveleknek megvolt a vastagságuk, a zamatuk, fontos dolgokról szóltak, s egy írni-olvasni tudó fiú segítségével jobb választásnak bizonyult a nők számára, mint egy felnőtté. S még megnyugtatóbb volt, ha olyan gyereket találtak, akinek megfelelő a neveltetése, aki megbízható, s nem kürtöli szét a levelek tartalmát. Öt-hat éves koromban már tudtam olvasni, s nagyon sok kérést kaptam levélolvasásra, később -írásra is.”

Íme, ilyen lehetett a régi, emberi élet Európában is, amikor még kevesen tudtak olvasni. Holott az idézet az 1960-1970-es évek egy falusi jemeni környezetet ír le. Aki mindezt nem tudja, nem fogja elhinni, hogy *Az utolsó ebéd*² című kötet szerzője nem magyar anyanyelvű. A legkevesebb, amit mondhatok, hogy el vagyok képedve. A kötet mind a 17 novellája gondosan, aprólékosan, okosan kidolgozott munkadarab. Amran stílusa nem „arabos”, ami alatt azt értem, hogy az arab szépirodalom (már az a kevés, amit ismerek belőle) az én európai olvasói ízlésemnek túldíszített, körülményeskedő, ünnepélyes. Amrannál ilyesmiről szó sincs. Sőt, az írói világa ahhoz a jemeni hegyvidékhez hasonlít, ahonnan származik. Szikár, kopár, nehéz, kemény. Amran kiváló megfigyelő, aki nem csak saját magát figyeli, ellenőrzi és ismeri, de a magyar szavakat is úgy vizsgálja, mint egy detektív.

Magyarul nem csak ért, hanem érez. A 95. oldalon azt a megállapítást teszi, hogy az ügynök szó helyett inkább a közvetítőt használja, mert az ügynök kifejezés még sokakban bizalmatlanságot kelt. Én csak angolul és franciául értek valamicskét, de abban biztos vagyok, hogy ilyen finom árnyalatok megkülönböztetésére nem vagyok képes egyik idegen nyelven sem.

Sajnos több magyar író tudnék felsorolni, akinél Ahmed Amran sokkal jobban ír. Nem fogok nevet mondani, mert nem akarok senkit megbántani, mindenesetre nem a dilettánsokról beszélek, hanem az író-írókról. Amran tudatosan alkot, engem egy olyan szobrászra emlékeztet, aki mérnöki szakrajz alapján dolgozik. Minden szava és mondata kiszámított. Nem kimódolt, hanem tervezett.

Említettem, hogy a kötet 17 novellát tartalmaz. Hogy miért éppen 17-et, azt nem tudni, de ha számdékosságról van szó, akkor annak van számmisztikai és mitológiai alapja. Ezzel kapcsolatban Jászberényi Sándor hívta föl a figyelmemet egy internetes oldalra³, ahol többek közt ezt olvasni: a szufi alkimista Jabir Ibn Hajan szerint a világegyetem a 17-es szám alapján rendeződik el, nála a dolgok formája összesen 17, mert a világ egyensúlyát a 17-es szám tartja fenn. Nem tudom, hogy Ahmed Amran emiatt válogatott-e össze 17 szöveget, de nem volnék meglepve, ha tisztában volna a 17-es szám értelmezési lehetőségeivel. (Szorosan idetartozik, hogy Amran írásait olaszra is lefordították, márpedig Olaszországban a 17-es számot tartják olyan balszerencsésnek, mint nálunk a 13-at.)

A 17 novella közül szerintem „Az utolsó ebéd”, a „Vallomás” és az „Ajándékom” a legjobb. A kötet címadó írása egy jemeni látogatásról szól: ebben a Magyarországon élő arab elbeszélő elviszi magyar családját abba a kis hegyi faluba, ahonnan származik. Az írás központi témája látszólag a kultúrák közötti különbségek áthidalhatóságának vagy áthidalhatatlanságának kérdése, de a szöveg végül nem erre fut ki, hanem a férj és a feleség között lévő, addig rejtett, ki nem mondott ellenségeskedésre. Megrendítő írás a bizalmatlanságról, amely egy nő és egy férfi kapcsolatát alapjaiban rendítheti meg. Szó sincs arról, hogy az arab és az európai kultúra ellentétei feszülnek egymásnak. Itt két ember drámáját látjuk, nem két világot. A novella üzenete éppen az, hogy két, egymástól mindenben különböző kultúra nagyon is békésen elfér egymással, de ha két ember között az alapvető élmény a bizalmatlanság, azt nem lehet az eltérő kulturális és vallási gyökerekre fogni. Az ellentét alapja a szeretet hiánya, nem pedig a kulturális és társadalmi többlet.

A „Vallomás” című írás az érzelmességével és filozófiai elmélyültségével emelkedik ki a többi közül. Egy gyermek monológját halljuk a halott apjához. Ószinte, tiszta, világos, gyönyörű irodalom. Feltűnő, hogy az elbeszélő vallomáskényszerére nincs magyarázat. Nem lelkipurdalás gyötri, hanem az elmagyarázhatatlanság gyötrelme. A maga idejében elmulasztott beszéd. Talán ezért próbál a halotthoz képekben mesélni. Elmagyarázza neki, mint a világ legműveltebb analfabétájának, hogy milyenek is azok a mesék, amelyek előre ki vannak színezve. Így hát lehetetlenség őket mesemondás közben kiszínezni. Az írás szépséges képpel zárul: a halott apa sírján egy madáritató van. „Ennél mélyebb filozófiai gondolat nem létezett, nem létezik, és nem fog létezni a világon. Itt pihensz, ide jönnek a madarak, öledből isznak, utána az ég felé repkednek, ahol a lelked és az anyám lelke kering a fejünk felett, és vigyáz ránk.” (93. oldal)

A kötet legjobb írása szerintem az „Ajándékom” című novella amelynek története abban a hegyi falucskában játszódik, ahonnan az elbeszélő származik. Egy vízfakasztó eseményt mesél el, amely minden elemében a szimbolikával és a mitológiával játszik. Adott egy zárt emberi közösség, amelynek egy napon elapad az életadó kútja, ezért az imám eskő-kérő fohászba kezd. Nem tudjuk, hogy ez a pár száz ember, aki együtt él ebben az elzárt világban él, vajon miféle bűnt követett el, hogy a Teremtő megvonta tőlük a vizet, azaz az életet. De azt tudjuk, hogy vannak köztük istenfélő emberek, akik képesek a dolgok mélyére ásni. Ebben az írásban addig ásnak az istenfélők, míg vizet nem találnak, majd amikor a kicsiny forrás elered, megállapítják a vízholdás szigorú rendjét. Mindenki kaphat vizet, de mindenki csak meghatározott időben és meghatározott mennyiséget. A novella arra keresi a választ, hogy egy közösség miképpen alakítja ki magának az isteni rendet. Azaz miképpen teremt kultúrát, civilizációt és jogot. Miképpen lesz egy szomjas, szenvedő embercsoportból a szabályok betartása nyomán társadalom?

Nagyon remélem, hogy Ahmed Amran idővel sokkal ismertebb lesz a magyar irodalomban, mint eddig. Magyar író az, aki ismeri a forrás ízét, amiből iszik. Ahmed Amran igazi magyar író.

JEGYZETEK

¹ Jenei Gyula: Magyarul lélegezni. Eső, 2015/3

² Ahmed Amran: Az utolsó ebéd – novellafolyam. Fekete Sas Kiadó, 2017.

³ <http://www.ridingthebeast.com/numbers/nu17.php>